

G. J. RAMSTEDT: *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft, I. Lautlehre*. Helsinki 1957 ("Mémoires de la Société Finno-Ougrienne", No. 104: 1), *II. Formenlehre*, Helsinki 1952 ("Mémoires de la Société Finno-Ougrienne", No 104: 2) -Her iki cilt de Pentti Aalto tarafından işlenerek yayımlanmıştır.

Menşee birliği hâlâ tartışılmakta olan "Altay dilleri" nin ilk mukayeseli gramer tasarısı 1895 te bir kitapçık şeklinde J. Grunzel tarafından yayınlanmıştı (*Entwurf einer vergleichenden Grammatik der altaischen Sprachen*). Müellifi de dahil olmak üzere her bakımdan yetersiz olan bu eserden sonra, başlıca, Z. Gombocz, Gy. Németh, Wl. L. Kotwicz, N. N. Poppe, G. J. Ramstedt, M. Räsänen, A. Sauvageot, L. Ligeti, D. Sinor, V. İ. Tsintsius gibi Türkolog, Mongolist, Tunguzist (ve Koreanist) aynı konunun türlü meselelerini ele alarak işlediler (bu meselenin ayrıntıları ve çalışmaların tarihçesi için "Türk Ansiklopedisi"ndeki "Altay dilleri ve Altayistik" başlıklı makaleme ve J. Benzing'in *Einführung in das Studium der altaischen Philologie und der Türkologie, 1953*, adlı eserine bakınız). Altmış yıllık -eğer Altayistiđi A. Carstrén'le başlatırsak, yüz-yıllık- bu çalışmalar bu alandaki birçok meseleleri aydınlatmışlar, fakat bu yazıların sentezi olarak Altay dillerinin mukayeseli bir gramerini veren bir eser ortaya konulamamıştır. Bu Altayistlerden, çalışma alanını pek çok genişletmiş olan Ramstedt, işte şimdi bize böyle bir eser veriyor. Eserin başlığında "mukayeseli gramer" terimi kullanılmamışsa da, mahiyeti bakımından bundan farklı değildir. Eserin tertibi (Fonetik: konsonlar, vokaller, cümle fonetiği, v. b.; Morfoloji: isim, zamir ve fiillerin çekimi, kelime yapısı, v. b.; Sintaks yoksa da, pek kolaylıkla ilâve edilebilirdi) de bunu göstermektedir.

Ramstedt bu geniş konunun birçok ayrıntılarını, 50 yıldan beri yazmakta olduğu çeşitli makale ve kitaplarda, hele 1917 den itibaren Helsinki üniversitesi Altayistik profesörü sıfatiyle, incelemiştir: Halha Moğolcasında fiil çekimi (1902), Edebî Moğolca ile Urga lehçesi fonetiklerinin mukayesesi (1903), Mođolcadaki zamirler (1905-1906), Altay dillerinde sayı adları (1907), Moğol ve Türk dillerinde fiil tabanı yapısı (1912), Samoyed-Altay temasları (1912), Mođolcada sızıcı dudak seslerinin tarihi (1912), Bir Türk -Moğol fonetik kanunu (1913), Mođolcada ve Türkçede p latal n sesi (1913), Moğol-Türk dillerinin fonetiği tarihi (1914-1915), Moğol ve Türk dillerinde kelime başı ötümsüz (sourd) dudak

sesi (1916-1920), Tasnifte Çuvaşçanın yeri (1912), Altay dillerinde nefi (1924), Altay dillerinde damaksillaşma (1923), Türk dillerinin menşei (1935), Kalmukça sözlük (1935), Altay dillerinde fiilden olma *i* esaslı isimler (1945), Altay dillerinin yapısı (1945), Türk dillerinde şart kipi (1946), Altay dillerinin başka dillerle olan münasebeti (1947), Altay dillerinde kökler ve ekler (1948), Altay dillerinde onomatope'ler (1948), Altay dillerinde fiilden olma *-m* esaslı isimler (1950) v. b. Bu başlıklardan da anlaşıldığına göre, Ramstedt'in asıl alanı Türk-Moğol dilleri alanı olmuştur. Münhasıran Tunguzca ile bir defa 1908-1909 yıllarında, bir de 1943 te (Tunguzcada nesnenin hal şekilleri) uğraşmıştır.

1910 yıllarında, Altay dillerinin menşe birliği hakkında ileri sürülen görüşlere "teori" bile denmeyip, "hipotez" kelimesiyle yetiniliyordu. Németh'in o yıllarda Z. D. M. G. de çıkan tenkidî makalesi (*Die türkisch-mongolische Hypothese*, 1912) bu zihniyetin bir belirtisi sayılabilir. O devirde, esas kültür kelimeleri (sayı adları, v. b.) biribirinden kökçe farklı unsurlarla dolu olan iki dil birbiriyle nasıl akraba sayılabilir? diye soruluyordu. Şimdi de aynı soruyu tekrarlıyanlar yok değildir. Böyle olmakla beraber, son 50 yıl içinde bu alandaki araştırmalar derinleştirilmiş, birçok müphemlikler aydınlatılmış ve tutmazlıklar açıklanmıştır. Eğer Ramstedt, Türk-Moğol sınırları içerisinde kalmış olsaydı, şüphesiz, bize daha sağlam bir eser verebilecekti. Bu alanın en iyi araştırılmış olan dili muhakkak ki Türkçedir. Sonra Moğolca gelir. Araştırılma bakımından en geride kalanı Tunguz dilleri (en çok incelenmiş: Mancu dili) alanıdır. Bu demektir ki Altay dilleri alanı, her tarafı eşit olarak işlenmiş bir alan olmaktan çok uzaktır.

Ramstedt son zamanlara kadar üç dile sınırlanmış olan Altayistiğe dördüncü bir dil (Kore) katmakla, mukayese alanını birden genişletmiş oldu. Eser sahibi Kore dilinin incelenmesine tâ 1928 de başlamış (*Remarks on the Korean Language*), 1939 da Kore dili gramerini yayımlamış, 1945 te Kore dili etimolojisini derinleştirmişti. Ramstedt, H. Winkler'a uyararak Japonca'yı bu "aile"ye sokmamışsa da, onu da ele almış bulunmaktaydı (*A Comparison of the Altaic Languages with Japanese*, 1934; sonra 1942, 1944). Profesörün ölümünden (1950) sonra, onun yayımlanmış türlü makale ve konferanslarını bir araya getirerek ilim dünyasına sunan (1951) Doçent Pentti Aalto'nun da itiraf ettiği gibi, Ramstedt'in elde bulunan "Altay dil bilgisine giriş" adlı eseri çok erkenden yazılmış (1910 da Ramstedt bir "Mukayeseli Türk-Moğol grameri"nin taslağını çizmiş, üniversitede 1930-31 yıllarında "Türk-Moğol tarihî fonetiği"ni, 1931-32 de de "Altay dillerinin ana hatları"ni okutmuş, 1938 de "Alta-

yistik el kitabı” adını vermek isteğdiği eseri hazırlamış, 1937-38 yıllarında bunun, yani şimdi başka bir başlıkla elde bulunan eserin morfoloji kısmını tamamlanmış, bir taraftan da fonetik üzerindeki çalışmalarını ölümüne kadar devam ettirmiştir), sonra Kore misalleri eklenmiş, buna göre bazı değişiklikler yapılmış, fakat bütün bu yamalamalara rağmen eser yine de müellif tarafından natamam bırakılmıştır. Eser erkenden yazıldığı için Ramstedt, meselâ, Räsänen’in Türk dilleri fonetiği (*Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen*, 1949) ve morfolojisi (*Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen*, 1957) üzerine yazdığı eserlerden, V. İ. Tsintsius’un da Tunguz-Mancu dillerinin mukayeseli fonetiğinden (*Sravnitel’naya fonetika tunguso-man’çjurskih yazıkov*, Leningrad 1949) faydalanmamıştır.

Aalto, yapabildiği katmaları yapmış, bazı misalleri çıkarmak zorunda kalmış, fakat bildirdiğine -ve görüldüğüne- göre, bu yamalama eser yine de birçok sakat ve yanlış misal ve hükümlerden kurtulamamıştır. Aalto, mesuliyeti üzerine alarak, eseri ancak kısmen ayarlıyabilmiştir.

Aalto’nun anlattığına göre Ramstedt’in misalleri çok kere iki dile inhisar ediyormuş: kendisi en az üç dilde müşterek olan misaller bulmağa çalışmış. Böyle olmakla beraber, elde bulunan kitaptaki misallerin büyük bir kısmı yine ancak iki dilde müşterek olan misallerdir: Türk-Moğol, Moğol-Tunguz, ve Tunguz-Kore. Her dört dilde müşterek olan misaller pek kıttır. Bu durum, vaktiyle Trombetti’nin ortaya koyduğu “zincirleme akrabalık” (Kettenverwandschaft)ı akla getiriyor. Buna göre, acaba Türkçe Moğolca ile, Moğolca Tunguzca ile, Tunguzca da Kore dili ile mi yakından akrabadır? Ve meselâ, Türkçe, Kore dilinin en uzak akrabası mı sayılmalıdır? Ramstedt’in çizdiği coğrafi yayılma krokisi (I, s. 15) de bunu gösterir gibidir: batıda Türk-Moğol, doğuda Tunguz-Kore. Hind-Avrupa, Sami-Hamî, Fin-Ugor dil ailelerinde de iç bölümler, gruplanmalar ve periferik arkaizmler varsa da, bu gibi ayrıntılar bu dillerin mükemmel bir mukayeseli gramerinin yapılmasına bir engel teşkil etmemiştir. Ramstedt’in mukayeseli fonetiği ve morfolojisi ise, böyle bir mükemmellikten çok uzaktır.

Türk dillerinin tarihi kısmında (I, s. 19) Ramstedt, Bulgar Türklerini tamamiyle Hun’ların ahfadı diye göstermiştir. Bu, tamamen doğru olmasa gerek. Hun dili, esas itibariyle Doğu Türkçe kolundandır (meselâ, Hunca -z esaslı *Dengizih* adı, ki -r esaslı Bulgar Türkçesi *tengerden* farklıdır, krş. Gy. Németh: *A hunok nyelve* [“Attila és hunjai” adlı eserinde, 1940], Türk terc. J. Eckmann, “Türk Dili-Belleten”de, seri

III, 12-13, 1948), Volga ve Tuna Bulgar Türkçeleri ise Batı Türkçe koluna girer (bk. *Batı Türkçesi* başlıklı incelemem, "Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten" I, 1953, s. 73-92). Bunlardan yalnız Tuna Bulgar Türkçesinin, Hun imparatorluğu dağıldıktan sonra, kısmen, Hunca ile karışmış olduğunu, elde bulunan kelime kalıntıları gösteriyor. Ramstedt'in, Çuvaşları, bir taraftan eski Huncanın ahfadı, öbür taraftan da Ön-Türkçe (Vortürkisch), yani Moğolca ile Ana Türkçe (Urtürkisch) arasında bir köprü olarak göstermesi karışık bir mesele ortaya koyuyor. Bu iddialardan birincisi, münakaşalı, ikincisi ise muhtemel sayılabilir.

Altay birliği alanında Ramstedt'in verdiği misallerin birçoğu gerek fonetik, gerek morfoloji ve gerek semantik bakımından güçlükler arz etmektedir. Meselâ, anlam bakımından (I, s. 48), Moğol. *gendü*, *gende* = "köpek" ile Genel Türkçe *kentü*, *kendi*, Yakut *kim* = o. Uzun vokaller bahsini (I, 64) Ramstedt maalesef 2 sayfa ile geçiştirmiştir, halbuki bunun daha esaslı bir şekilde işlenmesi gerekirdi. Bu yüzden, birkaç misallerde aksaklıklar göze çarpmaktadır. Meselâ (I, s. 49 ve 164), Ramstedt'e göre Genel Türkçe *tuz*, Yakut *tūs* kelimeleri *r~z* tebedülü ile Tunguzca *туру* kelimesine bağlıdır. Halbuki L. Ligeti (*A török hosszú magánhangzók* ["Magyar Nyelv" de 34, 1938, s. 65-76], ve *Les voyelles longues en Turc* ["Journal Asiatique" CCXXX, 1938, s. 177-204]) *tuz* kelimesinin tarihçesini şöyle çizmişti: *tuz* <Eski Türk. *tüz* <Ana Altay**tawuz* veya **dawuz*>Moğol. *dabasun*, yani**aw*>**ū*. Ligeti *toz* kelimesini de *tōz* <**to-wus*, **tobous*>Moğol. *toğosun*, kademeleriyle **ow*>**ō* şeklinde bir diftong monoftonglaşmasına bağlamıştı. V. Grönbech'in 1902 de (*Forstudier til tyrkisk Lydhistorie* s. 63, 93) yaptığı *kök* (<*kōk*; Çuvaş. *kêvak*, Yakut. *küöh* <Ana Türk.**köbek*, **köwek*) kelimesinin etimolojisini aynı esasa, yani**ōw*>**ō* ye dayamıştı. Ramstedt bu konuda Ligeti'den ve Grönbech'ten hiç bahsetmemiştir. Zaten, yerli yerinde me haz göstermek, eserin başlıca kusurlarından biridir.

Bu kusurlara rağmen, Ramstedt'in eseri, bazısı yeni olmak üzere, bol malzeme ile doludur. Ömrü vefa etseydi, Ramstedt, şüphesiz hepsini bir kere daha gözden geçirir ve bize daha sağlam bir eser verirdi. Aynı alanda çalışan meslekdaşı N. Poppe -Türkçede Ramstedt'ten daha az hazırlıklı olmakla beraber- beklenen eseri belki bize verebilecektir. Gerek eski (meselâ, *Altaisch und Urtürkisch*, 1936) gerek yeni (*Vorlesungen über altaische Sprachwissenschaft*, 1950; *Introduction to Mongolian Comparative Studies*, 1955) çalışmalarından birçoğu bunu göstermektedir. "Ural-Altische Jahrbücher" gibi bir derginin de kurulmuş olması, şüphesiz, Altayistik alanındaki çalışmalarını destekliyecektir.

A. DİLÂÇAR